

LA RENAXENSA,

PERIODICH DE LITERATURA, CIENCIAS Y ARTS.

SURT LOS DIAS 1, 10 Y 20 DE CADA MES

PREUS DE SUBSCRIPCIÓ.	REDACCIÓ Y ADMINISTRACIÓ.	RECLAMS.
Tres mesos. 9 Rals.		Los subscribers, per ratlla. . . 1/2 Ral.
Al estranger, tres mesos. . . . 13 »		Los no subscribers, per id. . . 1
Ultramar, tres mesos. 18 »		Passant de 10 ratllas, á preus convencio-
Un número sol. 1 »	Carrer de Jerusalem, n.º 32, primer pis.	nals.

SUMARI.

Lo teatre catalá; per *S. Prats*.—L'imatge de Montserrat no es tan antiga com se creu; per *R. F.*—Los fadrins de montanya (poesia); per *Joan Planas*.—Memoria sobre la vida y obras del escriptor geroní En Francesch Eximenes; per *Emili Grahit*.—Dol (poesia); per *Matheu Obrador y Bennassar*.—Si 'm dones—sin la vara! per *Francisco Manel Pau*.—Idilli; per *Pau Bertran y Bros*.—L'invenzió de la brújula; per *A. V.*—A la memoria de D. C. (poesia); per *Joan Riera*.—Novas.—Reclam.

LO TEATRE CATALÁ.

No fa gayres nits que 'l Teatre Catalá ha tornat á obrir sas portas á un numerós públich com sempre afanyós d'admirar y aplaudir á Catalunya en sas afeccions mes puras y santas representada.

En la nit aquella, al considerarnos rodejats de gent de casa, ab lo cor batent d'entusiasme nos preguntarem si era ben cert lo despertament de Catalunya, si malgrat aquell odi instintiu de rassa, colgat avuy, pero may estingit, s'havia fet possible la robustesa y preponderancia de la llengua en nostras taulas escénicas.

Y era rahonat que tal nos preguntessim, porque ¿qui 'ns havia de dir al fixar los ulls en lo teatre pochs anys enrera que esta llengua molt pitjor que oblidada, envilida, servint tan sols en mal forjadas y ridículas pessas de tonta diversió á un públich desprezable que sols ab la parla y costums de Castella's creya digne de conmourer's; quins havia de dir que aquesta llengua rompent lo captiveri s'ensenyoriria de la escena pera fer vibrar desde ella las cordas mes secretas de l'ánima fins allá ahont la forastera may havia pogut arribar, porque com no parlavam y sentiam á sa manera gayre be no la enteniam?

Cert que tot aixó semblaria un somni si als ulls de la rahó no 'ns ho espliquessim fentnos càrrech de quant val nostre carácter emprendor, actiu y sempre mes fort que 'ls obstacles mateixos.

Per ço veyent lo molt fet en poch temps no vacilem en demanar á nostres poetas dramátichs quelcom de mes á fi de que al mateix temps que 's perfeccio-

na la escena catalana, escullint los géneros mes propis vage treyent d'ells lo públich bona ensenyansa.

Dos son los mals de que adoleix lo Teatre Catalá. Es lo primer y mes trascendental l'haverse fet las táulas patrimoni de uns pochs ingenis que de dia en dia, ab sentiment del cor, veyem decreixer; y es lo segon la escassa variació que en las obras d'aquestos escriptors se manifesta.

No entrarem á examinar las causas que 'ns han dut al primer extrem, porque nostres tirs sens voler anirian á ferir certas personalitats potser ben netas de culpa. Consti si, y lo passat aquest estiu en Novetats nos ho prova, que hi ha altres y altres escriptors molt recomanables que á pesar de sas obras han vist tancar-se devant d'ells las portas de la escena catalana, y si alguns, molt pochs, tingueren la sort de que no caygués sobre d'ells lo general anatema ha sigut no mes per veure al cap de molt pocas representacions retiradas sas obras de las táulas.

Aquest mal de que tant nos dolem perjudica no sols á la literatura en general, sino que fa també valdre menos á la empresa y als escriptors que ella patrocina. Á la empresa, porque 'l públich en son dalit de rebre impresions novas se cansa veyent sempre una mateixa producció sobre las taulas y als escriptors porque sens competencia y sens las rivalitats del talent en son significat mes noble acaban per amaneirarse y mancats de foras reposar sobre sas glorias.

L'altre defecte de la escena catalana es en nostre concepte la preferencia que 's dona avuy dia á las costums de fora sobre 'ls altres géneros, com si Catalunya no alenes en las ciutats tant com en l'aspressa de sas montanyas.

Bo es que s'alabi la puresa de las costums que resplandeixen encara en nostras masías, bo es que 's mostri tal com era y deuria esser la patria, pero també convé que 's presenti ben á las claras la vida en nostres centres populosos ab sos defectes marcats, ab eixos mals sens nombre que 'ns enmolleixen y deshonoran.

Hi ha també la historia, descuydadissima quan no olvidada en nostras taulas.

Que convé molt y molt cultivar aquest género es

inductable, parant esment en lo poch que 'ls catalans coneixen los fets gloriosos que son nem enaltiren. Si pretenem que Catalunya 's regeneri, si no volem que desmemoriada desaparegui á l' ombra de Castella, ensenyemli qui foren y que feren sos antepassats, com se distingiren y alsaren sobre 'ls altres pobles, quins eran sos germans, y també y sobre tot quins eran sos botxins, no pera instigarlos á la revenja sino á fi de que, coneixentlos, viscan sempre ben deixondits y alerta.

Aquestas idees fillas de nostre bon desitj per Catalunya preguem que per qui pugui sian presas en compte.

Ja que avuy dia las passions polítiques tot ho capgiran, ja que als governants ni 'l temps los hi resta pera intentar la felicitat dels pobles, als escriptors d' avuy dia, á nostres poetas dramátichs que tanta gala fan de catalanisme los hi está encomanada la reforma y perfecció de las costums en la societat actual. Si es cert que per Catalunya treballan, com diuen, deposant rivalitats y mesquinas envejas com á germans viscan que axis ho feyan sos pares per lo be de tots que era 'l be de cada hu.

Si d' aquí endavant se pot dir que las portas del Teatre Catalá están sempre obertas al mérit, y logra 'l poble, odiant ab profitosos exemples lo cinisme y corrupció que 'ns rodeja, traurer del seu passat tota la grandesa y benestar que 'l segle actual permet, dirém qua nostra escena ha cumplert ab son fi elevat no malgastant sas forsas en mesquinesas.

S. PRATS.

L' IMATJE DE MONTSERRAT

NO ES TAN ANTIGUA COM SE CREU.

Aquesta es l' afirmació que varem fernes poch temps ha al veurer, en una curiosa obreta sobre Montserrat escrita per mossen Martí Cantó, una lámina representant la referida imatge despullada de sos vestiments sobreposats y dibuixada tal com sortí de mans del escultor.

Es crehencia general que la imatge de Montserrat, que se venera en lo altar major de aquella iglesia, magnífica catedral de nostras montanyas, es la mateixa que fou trobada á la Cova en temps del compte Wifredo lo Pelós, sobre l' any 880 y encara s' hi afegeix que la mateixa imatge era venerada en los segles V y VI en la iglesia dels mártirs Just y Pastor de Barcelona. Y res mes que fins al evangelista San Lluch, que visqué en lo segle I de la era cristiana, fan pujar alguns escriptors l' antigüetat de l' imatge montserratina. Coberta de vestiduras sobreposadas, plenas de brodats y joyas, no veyentse d' ella mes que la cara de la Verge, lo cap del fillet y las mans de una y altre, no llegint mes que la descripció que de l' imatge vestida y enjoyada fa lo cronista Pujades, podia no estranyarse que se li senyalés tanta antigüetat; pero al veurer lo dibuix de l' imatge despullada de sos vestiments, s' adquireix la convicció de

que no es tan antigua com se diu, de que no pot ser la que 's venerés als segles VI y VII á Barcelona, ni la que fos amagada á la Cova per barcelonins fugitius al comensar lo segle VIII, cuan los mahometans conquistaren Catalunya, ni la que fos trobada l' any 880 á la Cova.

Tenim al devant lo grabat de la curiosa obreta del Sr. Martí Cantó, representant l' imatge de Montserrat segons sa forma natural, en fusta, despullada dels vestits, manto, toca, corona y joyas ab que va cubierta y fins al present ha sigut dibuixada: hermosa imatge; malaguanyada qu' estiga coberta per vestits y mantells carregats d' or, plata y joyeria y per una corona de metall mes qu' or ó plata sia. L' imatge apareix sentada en una senzilla cadira de brassos; per lo qu' es veu d' esta cadira en lo dibuix, que es l' extrem dels brassos y la tarima, es d' estil gòtich, senzill, lo mes antich, apar, bizanti-gòtich, del segle XII lo mes enllá; si no es estil del segle XVI. Las coronas, de fusta y de la mateixa pessa de las imatges, que portan la Verge y lo fillet, son també d' estil gòtich. Los ropatjes y l' espressió de las fesomias, sobre tot la fesomia de la Verge, senyalan un grau de progrés en lo dibuix y l' escultura conegut solzament del segle XV ençá y á l' Antigüetat, ço es, fins als primers segles de l' Era cristiana. Podria dirse que d' aquestos segles es, puig alguns fins á San Lluch, del segle I, atribueixen l' escultura. Mes las coronas, la cadira y la tarima d' aquesta ab sos costats curvilíneos y sas dos puntas, no son del estil escultòrich de l' Antigüetat, sino del estil dels segles XII al XVI; no pot ser, donchs, dels primers segles de l' era cristiana; además, en aquells temps los cristians no tenian imatges en sos temples ni en sas casas, per diferenciarse dels gentils ó pagans qu' en tenian plens los seus. Sobre tot las coronas, la cadira y la tarima resolen la cuestió á favor de l' época del estil gòtich, dels segles XII al XVI.

Recordem qu' á l' Exposició retrospectiva de l' any 67 celebrada á Llotja, hi havia una imatge de Maria sentada en una cadira, estil bisanti y semblant á l' imatge de Montserrat, si be mes petita y molt defectuosa, sobre tot de fesomia, á lo que tenim present al cap de sis anys (1). Al veurer á la 4.ª edició de l' Historia de Montserrat per mossen Cantó lo dibuix de l' imatge montserratina lliure de sos vestits y coronas postissos, varem recordar la de l' Exposició.

Repetim, en conclusió, que l' imatge de Montserrat no es dels primers segles de l' Era cristiana, ni del temps dels goths, ni tan solzament de últims del segle IX, época en que, segons la tradició, fou trobada á la Cova; sino dels segles XII al XVI.

Lo culto de la Verge de Montserrat no va comensar, segons se veu, per la present imatge; sino per altre mes antiga, y si va comensar per la que dibuixada publica lo llibre del Sr. Cantó, lo culto de la Verge de Montserrat no va comensar, lo mes aviat, fins al segle XII, avans del XI, per altre part, poch

(1) Dita imatge era lo número 1973 del Catálech de l' Exposició y fou presentada per lo marquès de Sentmanat.

ó ninguns documents parlan de santa Maria de Montserrat.

L'imatge tal com está col·locada á l'iglesia del monestir, tal com s'ha dibuixat fins ara y tal com s'ha representat fins aquí ab altres imatges, es desconeguda de l'imatge tal com sortí de mans del escultor. Lo vestit amaga la cadira y la tarima y fa semblar dreta á l'imatge qu'está assentada; lo manto y la toca li donan la forma de cucurutchó ó cónica, com á l'imatge de la Mercé; coronas de metall amagan las senzillas de fusta, qu'á las imatges de la Verge y del fillet feu l'escultor y á l'imatge del fillet lo vestit sobreposat la fa semblar penjant per baix de l'aixella, sent aixis que l'escultor la feu sentada á la falda de la Verge.

Per l'imatge vestida ab los vestits, mantos y tocas no pot jutjarse de l'afirmació que fem sobre l'antigüetat d'ella; solspot jutjarsen veyent l'imatge despallada, tal com la deixá l'escultor, vestida y coronada de fusta mateix, tot d'una pessa ó veyent lo dibuix de l'imatge despallada. Als que hajan vist esta ó aquell apel·lem, per poch qu'entenguen en escultura antigua. Nosaltres no som pas dels qu'hi entenem; mes per poch que s'haje vist d'antigüetats, n'hi ha prou per reconeixer que l'imatge de Montserrat es tres ó mes ségles mes moderna del temps en qu'es diu va ser trobada á la Cova.

R.—F.

LOS FADRINS DE MONTANYA.

Espardenyá blanca als peus
Beta fins á mitja cama.
(Cansó popular).

Ja podeu voltar la terra
De ponent fins á llevant,
De fadrins com á montanya
Jo vos jur que no n'hi han.
¡Viva Deu!... Son gent sensera;
Jaquiú, jaquiúlos anar.
No temau per Catalunya
Mentre aquesta gent viurá.

Allá al cor de la montanya
Tan bell punt naix un infant,
Ja li'n prestan sa alenada
Los roures del seu voltant,
Y creixent ab tal coratge
Quan arriban á ser grans
Tenen tots un cor de roure
Y una forsa de jégant.
Los fadrins de la montanya,
Quan tot just tenen quinze anys,
Remenan tan prest la fanga
Com la joguina un infant.
Quan n'afaca al camp la feyna
Van á fer petar boscalls,
Qui no porta dotze arrobassos...
Ja'l tenen per migrolat.

¡Viva Deu!... son gent sensera:
Jaquiú, jaquiúlos anar.
No temau per Catalunya
Mentre aquesta gent viurá.

Son lleugers com una dayna.
Per petá un plansó de fatx
Quan s'enfilan dalt d'un single
Fa basarda de mirar.
Si l'un peu pitxa una branca
L'altre va penjim penjim.
L'una ma rayels agarra,
L'altre don' colps de destrals.
Si un rellisca... ¡Deu li valga!
Trobas mort torrent avall.
Mes ¿quin lo perill n'aguayta?
Bona'n fora! ¡avant, avant!
¡Jo'ls he vist ballar al ayre
De una timba de cent pams!

¡Viva Deu!... son gent sensera!
Jaquiú, jaquiúlos anar.
No temau per Catalunya
Mentre aquesta gent viurá.

Son treballadors de mena.
Fent esplets d'assí y d'allá
Burinan tot l'any la terra
Sens jaquiria may parar.
Mentres lo mastay recullen
Lo fajol ja'n van sembrant,
Mentres los goretos esclatan
Van á brems per avall.
Quan llassats de brems tornan
Ja han tornat florir sos camps.
La flor del fajol blanqueja,
Altres volta ma á la faus,
Vingan prest noves llauradas
Y á la sembra, que allí dalt
Ni la terra may reposa
Ni'ls fadrins reposan may.

¡Viva Deu!... son gent sensera!
Jaquiú, jaquiúlos anar.
No temau per Catalunya
Mentre aquesta gent viurá.

Quan ne plantan una artiga
Ja'n agafen la destrál,
De matí lo bosch ombreja,
Cap al vespre, ja es tallat.
Quan lo bosch tallat ne tenen
Ja'n agafen lo magay;
Si al matí veyeu verdissas
En sent fosc ja no n'hi han.
Quan las brossas ne son tretas
Ja'n agafen lo parpal:
¡Colps y avant! regirant rocas,
Guarnint marges, ¡colps y avant!
Si las penyas'ls fan nosa...
Las penyas van rodolant;
Ja las feixas son talladas,
Ja la costa es un crestall.
Sembla que la terra'ls diga...
¡Feu de mi lo que'n vullau!...

¡Viva Deu!... son gent sensera!
Jaquiú, jaquiúlos anar.
No temau per Catalunya
Mentre aquesta gent viurá.

Per las festas y balladas
Tots ne surten ben mudats,
Portan barretina musca,
Faxa de seda al costat,
L'espardenyá ab doble beta

Y á la espatlla 'l gech penjant;
Un clavell, sobre l' orella,
Y un garrot, sota del bras.
Lo clavell, per la promesa,
Lo garrot... jaquiulo anar,
Que si n' han de fer batussas
Tots lo saben ben jugar.
Com que lo delit los sobra
Se agradan de barallar.
Si 'ls falta gent forastera
Ja se 'n batan de companys.
Batussers com nostres avis,
A voltas semblan alarbs,
Mes dintre aquells pits de ferro
Hi baten los cors mes grans,

¡Viva Deu!... son gent sensera!
Jaquiú, jaquiulos anar.
No temau per Catalunya
Mentre aquesta gent viurá.

Pels aplechs y per las galas
Se agradan de rumbejar,
Contrapás y la sardana
Si l' han saben ben ballar!
Ells ne gastan gran fatxada
Plassa amunt y plassa avall.
La fatxada que ells ne gastan
Ja l' han poden ben gastar;
Si algun maco 'ls planta cara
Ja li saben ben tornar,
Que 'n son gent de valentona
Y tenen un cor de brau;
A una ma 'l garrot de cayres,
Ganivet al altre ma
Mes que cent per un s' hi atansen
Los farán tots recular.

¡Viva Deu!... son gent sensera!
Jaquiú, jaquiulos anar.
No temau per Catalunya
Mentre aquesta gent viurá.

Son la gent mes catalana
Que s' haja conegut may,
Si algú 'ls porta nous usatjes
De reüll lo mirarán;
Mes que nous estils dobleguin
A la gent de las ciutats,
Mes que 'l jovent de la plana
L' aná aprenga d' altres parts,
Ja 'n pot dar cent toms la terra
Que 'ls fadrins de per 'lli dalt,
Sempre fermes com sas montanyas
Llurs usatjes seguirán;
Portarán llurs barretinas,
Cantarán los seus cantars.
Farán llurs aplechs y ballas,
Cremará 'l foch de sas llars,
Parlarán lo seu llenguatge,
Y als seus nets l' esprit darán,
Que fins á finir los segles
Serán sempre catalans.

JOAN PLANAS.

MEMORIA

SOBRE LA VIDA Y OBRAS DEL ESCRITOR GERONÍ
FRANCESCH EXIMENES.

SEGONA PART.

ESTUDI BIBLIOGRÁFICH.

IV.

LLIBRE DELS ANGELS.

Prólech.—Al molt honorable e molt savi cavaller monsenyor pere dantes mestre racional del molt alt princep e senyor monsenyor en Joan per la gracia de deu Rey darago seu humil servidor frare francesch eximenes del orde dels ffreres menors si mateix ab tota reverencia en aquell eternal deu que es pare de tots los sants angels e virtuosos spirits en gloria. Reverent senyor meu, diverses vegades ha plagut á la vostra sancha e fervent devocio que havets de temps antiich enca als gloriosos angels del paradís moure ami que sobre lur dignitat, regimen, ordinació, principat, servey e altea, compilas algun libre qui les dites lurs condicions e altres explicas per guisa que vos primerament e los qui vindran apres poguessen veres coratges inflamar a lur honor, servey, amor e reverencia. Jatsia senyor meu que aquesta cosa sia a mi fort difícil axi per lur transcendent altea e condicio natural com per ma gran ignorancia e impericia brutal. Empero attenent la fontal pietat e clemencia del nostre Salvador qui quant li plau fa parlar lengues de besties co que a la sua immensitat es placent. Attenent encara a la gran obligacio que humana natura ha als dits gloriosos, spirits benuhirats, hoc encara pensant en la dita servent devocio vostra que haveu als dits santificats spirits, E cogitant axi mateix que aço poria esser promouiu e occasio de moltes devotes persones á honrar e amar aquells a que per aço y mateix poria aconseguir algun merit en la sua anima e lur fervor e ajuda en mes grans necessitats per tal presum de comensar lo dit libre comanant lo proces e la fi al senyor de tot lo mon. Protestant tots temps que si aci se conte res que sia bo e profitos e ben dit que tot sia atribuit a la eternal clemencia sua e a ajuda dels sancts angels, E si per ignorancia o inadvertencia hi havia res mal posat ó sospitos en la fe o ofensiu de piadoses consciencies que tot sia haut per cas e per nulle. Tots temps supposant ho tot sots determinacio de la santa mare esglesia.—Tàula.—Ab lo nom de nostre senyor deu E de la Gloriosa verge madona sancta maria comensen asi les rubriques o capitols del llibre appellat dels angels segons ques segueixen. Lo qual es compres tot en sinch tractats.—Llibre primer tracta dels angels, de lur altea e natura excellent.—Llibre segon tracta de lur horde reverent.—Llibre terc tracta de lur servey diligent.—Llibre quart tracta de lur victoria fervent.—Llibre quint e darrer tracta de lur honorable president.

Lo llibre primer, que compren divuyt capitols, es una rahonada exposició de las qualitats essencials dels angels considerats respecte á sa naturalesa es-

piritual. Lo segon es una estensa explicació de cada una de las gerarquias y ordes dels àngels, intercalanthi diverses altres materias de analogia. Los ordes son, segons pot despènders de una senzilla llegida: *serafins, cherubins, trons, principats, potestats, y virtuts*. Conté aquest segon llibre vint capítols, y entre ells un que parla de *com es perillosa cosa regimènt de ànimes e com los mals regidors son grans peccadors*.

Lo llibre tercer està encaminat a desenrotllar los serveys que 'ls àngels fan, que son: guardarnos, illuminarnos, inflamarnos en amor de Deu, oferir á Deu nostras oracions, estimularnos á *venjar a nostre senyor de nostres culpes*, repèndrer als que van errats y *revelarnos altres secrets*. Al parlar de la illuminació que nos prestan los àngels, se tracta ab estensió la manera de allunyarnos de mala vida y acostarnos á Deu. Hi ha també alguns capítols contra 'ls mals eclesiàstichs. Algunas qüestions raras, ja atenent á l'època en que fôu escrita l'obra ja al caràcter del autor, se tocan al parlar de com los àngels nos inflaman. Se tracta: *com los contemplatius imprudents son enganats per illusions diaboliques*; com los àngels no nos proporcionan *totas las inflamacions que venen en las oracions*; y com no es convenient pregar á Deu per altres *ab molta intencio*. Una curiosa doctrina de viurer á *cavallers e rendats*, s'exposa al parlar de com los àngels nos revelan secrets. Axó es lo mes notable que presenta lo llibre tercer que conté cinquanta vuyt capítols.

Un menos solzament ne té lo següent encaminat á fer una comparansa entre 'ls àngels y 'ls dimonis, tant en llur essencia, com en llurs oficis. Primerament parla N' Eximenes d' aquells, examinant la manera com nos custodian y vetllan per nostra salvació. Després seguex lo tractat dels dimonis que per sa raresa merex descripció separada. Comensa l'autor per fer notar que 'ls citats esperits tenen gran poder, *franch arbitre fort nafrat*, superbia, enveja, ira, furia, falsia, difamació y corcat consell. Després seguex una sèrie de capítols que parlan de *per que deus ha dat poder al diable de exigir arts magiques ne malefics*: *si alguna persona sens peccat pot recorrer al diable e adevins*: si 's poden usar *caractes o figures*:... quinas cosas esdevenidoras pot saber lo diable: *remeys contra d'ells*: dels endemoniats: *com dimonis nos procurèn tempestats en mar e en terra e lighen los que se ajusten en matrimoni*. Acaba aquesta materia ab diverses qüestions de menos curiositat, per fer notar la diferencia entre àngels y dimonis.

Lo quint y últim llibre d' aquesta obra, te per objecte exposar y explicar los diversos oficis que ha tingut y te sant Miquel, com á cap dels àngels, y segons N' Eximenes son: *gitar llucifer e tots los seus del Cel*, ordenar y disposar las cosas creadas segons la voluntat de Deu, *estar regint la sinagoga dels jueus per dos milia anys, entendre en lahor de salvador jesucrist, rebre les ànimes dels difunts, que sia cert loch guardar deputat, obrar grans miracles, fer grans revelacions baix als homens e darlos molts sants consells, y endressar los grans affer qui han afer a la fi del mon*. Conté aquest llibre cinquanta capítols.

A la fi hi ha la següent nota editorial: *Lo present llibre dicta mestre francesch eximenis del horde de monsenyer sanct francesch en lany quis comptava de la nativitat de nostre senyor M.CCC.LXXX.II.*, lo que també se proba per lo capítol cinquanta.

Los autors no han fet elogi especial d' aquest llibre, mes deu notarse qu' era 'l primer que ab estensió y bon orde tractava dels àngels, puig que 'ls anteriors á mes de ser escassos, eran sens orde ni concert.

Ha sigut obra molt llegida si 's te de judicar per las diferentes edicions que se n' han fet. Ne so vist una de Barcelona de l' any 1494: hi falta la dedicatória ó prólech: A la fi s' hi llegex: *A laor de nostre senyor deu y de la gloriosissima verge maria mare sua fini la impresio del present llibre dels angels per lo reverent mestre Joan rosembach de haydelberch Alamy. En la elegant ciutat de Barcelona a XXXI de Juny, Any de nostre senyor M.CCCC.LXXXX. quatre*: n' hi ha un exemplar en la biblioteca de S. Joan de Barcelona, y En Torres Amat diu que n' hi havia altre en la de Dominichs de la mateixa ciutat. En aquella mateixa biblioteca n' hi ha un' altre edició, mes com hi mancan los últims fulls, no 's pot saber l' any ni 'l lloch de la impresió. He vist també una edició de Mallorca, mes no recordo ni l' any ni 'l lloch hont la vaig veurer.

Los bibliógrafos donan compte de las següents edicions.—Génova, 1478, en fóleo (1). Es edició estremadament rara al dir de Hoefer, afegint Lalonde que 's lo primer llibre imprés en dita ciutat. Mr. Pauli Paris, diu lo matex, emperó posant la fetxa de l' impresió als 1499 en lo que conto s' equivoca. En Torres Amat al copiar la noticia d' aquesta edició posá *Gerona* en lloch de *Génova*. En Girbal axis ho transcriu, y com la primera obra estampada á Gerona, segons últimas noticias ho fou l' any 1483, al parlar en *Los escritores Gerundenses* de l' imprenta en Gerona, s' alarma sospitant que á ser certa aquella noticia de En Torres Amat, sigui dita ciutat la quarta d' Espanya en orde á las que primerament imprimiren llibres. Si En Girbal no s' hagués concretat en copiar lo dit per l' autor del *Diccionari d' autors catalans*, y hagués comprovat las citas hauria vist l' equivocació.—Barcelona, 1494 (2), en fóleo, per Pere Miquel, de la qual n' hi havia un exemplar en la biblioteca de S. Francisco de la mateixa ciutat, y un altre en la dels frares del matex orde de Cervera.

He vist un manuscrit d' aquesta obra en la biblioteca de S. Joan de Barcelona. Es un códice del segle XV, escrit per un tal Bartomeu en 1445, á dos columnas, bon marge, títols y capitals iluminadas y rasguejadas, en fóleo. Es l' original de la edició de Barcelona de 1494 (Arm 2.ª 2. 15). Habia pertenescut al convent de Carmelitas Descalsos de la propia ciutat.

(1) Joan de S. Anton, *Biblioteca universa Franciscanorum*. Hoefer, *Diccionari biográfic universal*. Bailly de Lalonde, *Voyage pittoresque, historique et littéraire à Genève et dans le canton de Vaud* (Suissa).

(2) Torres Amat.

En Torres Amat diu: «Don Anton Agustin tenia un exemplar manuscrit en sa biblioteca, numero 137, ahont se llegex, *Francesch Eximenes Frare menor: De la dignitat, regimen ó condició dels angels, llibre dirigit á Mossen Pere de Artés, mestre racional del Rey D. Joan. Duo exempla in carla* (afegeix D. Anton Agustin), *quorum alter anno M.CD.VIII. (1408) scriptus forma folii.*»

Lo matex autor ne senyala existents, un exemplar en los monastirs de Sant Geroni de Ebron y de Sant Cugat del Vallés, y un altre en la biblioteca episcopal de Barcelona.

La Reina Maria, muller de Martí I, ne tenia un exemplar en sa biblioteca. L'index novament publicat dels llibres de tan illustre senyora, lo descriu així: *Item un llibre appellat: DE NATURA ANGÉLICA, ab quatre gafets, deu bolles cubertes de fust vermelles picades, scrit en pergamins á corondells intitulat en rubrica vermella qui comença: CAPITOL PRIMER DEL LIBRE APPELLAT DE NATURA ANGELICA, e feneix: AB VOS TOTS TEMPS JHESU CRIST PER LA SUA CLEMENCIA. AMEN.*

Segons l'autor d'l'Ensaig d'una biblioteca espanyola de llibres molt escassos y curiosos, en la biblioteca Real de Madrid, n'existexen dos exemplars manuscrits del segle XV, indicats, B. 94, 95.

Joan de S. Anton y Nicolau Antonio, diuen que n'existexen dos d'altres en la biblioteca del Escorial, indicats, Lit. h. Plut. II. nn. 13 y 16, y la matexa lletra Plut. III. n. 21. segons Nicolau Antonio, y III, h. 21. jijj. h. 13, ac 16, segons Joan de S. Anton.

Per últim en lo catàlech de la llibreria de Barcelona *La Anticuaria*, de l'any 1869, en la secció de manuscrits (p. 105), se llegex «8. Eximenes (Francesch), *Llibre dels Àngels*, fòleo (Vinyetas del segle XV), 1418.» Aquest manuscrit lo comprá per preu vint y cinch duros una casa de llibreteria de París.

Acaba de demostrar la importància de la present obra la molt atencible circumstància d'haver sigut traduhida al francès y al castellà. En aquest últim idioma ho feren separadament, Fr. Miquel de Cuenca y Fr. Gonzalo de Córdova, quals traduccions se conservan manuscrites en la biblioteca Real de Madrid (B. b. 91. 92) (1). Foren impresas en Búrgos l'any 1490, per Fadrich de Basilea, als 15 de octubre: lo traductor creu que N'Eximenes l'escrigué primerament en llatí, traduhintla després al català (2). N'existia un exemplar en la biblioteca Colombina (2. 0 75) procedent de Sevilla, hont s'havia comprat per 60 maravedissos (3). Altre edició dels matexos impressor y ciutat, de 1516, vegé Nicolau Antonio, y segons l'Espanya Sagrada se reproduí en 1527.

La traducció francesa se conserva manuscrita en la biblioteca Real de París en un còdice (N.º 6,846, Ancien. n.º 201), en fòleo máximo, á dos columnas, ab inicials y vinyetas de la fi del segle XV, encuadernat en marroquí roig, ab las armas de Colbert en las

cubertas. Mr. Pauli París, de qui preneh aquestas notas, afegex que fou diferentas vegadas impresa aquesta traducció, mes no cita ni descriu cap edició.

V.

LLIBRE DE LES DONES.

Pròlech.—*En nom de nostre Senyor iesuchrist.—Comença lo libre appellat de les dones ordenat e compost per lo Reverent mestre en sacra theologia del orde de fra menors. Dirigit á la molt noble Sanxa de Arenos Contessa de prades.—Segueix lo preambol.—A la molt alta e molt honorable senyora mia la senyora dona sanxa ximenes de arenos contesa de prades lo seu humil servidor en Jesuchrist senyor dels senyors frare francesch eximenes de la orde dels frares menors honor tots temps e deguda reverencia en aquell matex sobres alt e reverent redemptor qui dona per ell creada e feta per la gran dignacio elegi per mare. Molt alta senyora a semble vostra altesa que ha plagut á la vostra devocio de diverses vegades moure ami que yo volgues a vos ordenar algun devot tractat per a la vostra salut e per endressament de la vostra vida per que senyora molt alta volent satisfer al vostra bon desig offerirvos la present qui jalsia que ell no sia tal com la vostra dignitat requer. Empero io hi he fet segons lamia ignorancia perque senyora placia a vos que en los deffelliments que aci trobarets aiats mi per escusar e tot so que de be hi contemplarets hey veurets grayts a la font de tot be iesuchrist don es tot devellat. Lo libre aquest senyora molt reverent es tot de dones e tracta de lurs bonesas e vicis e remeys de aquells segons que la sancta scriptura e los sansdoctors e philosophs han parlat e segons que continue experiència nos ensenya. Jalsia que desta materia aient los demunt dits tractat largament Empero aytant com he pogut ne sabut he compresos lurs dits en brevitat per squivar enuig aquells qui aci legiran car diu lo poeta que liso curia es pus plasent e mes profitosa car menys agreuge lo lligent. E devets aci entendra molt honorable per milt entendra com tot lo proces de aquest libre es partit en dues parts principals. La primera part tracta generalment de so que a dones pertany. La segona part tracta delles en especial segons V. maneres delles car algunes son infantes qui vull compendra sots nom de dones. Altres nia donzelles. Altres maridades. Altres vidues e altres religioses de les qualls V. diles diferencies trobarets deval V. tractats ordonats a gloria de deu principalment. E a lur profit los titols dels quals tractats e de lurs capitols son ordenats sots la forma quis segueix.*

Estranyase presenta per sa extraordinaria desigualtat, la divisió d'aquesta obra, per quant si la primera part conté sols tretze capítols, la segona ne conta trescents trenta dos. Aquella, es una especie d'introducció que sols es curiosa per los capítols que parlan de: *que es dona, perque feu deu les dones en cors femani com sien dits homens, com deu ha volgudes en algunes coses dotar les dones e com negun non deu mal parlar, y si les dones en gloria torneran homens.*

Com se despren del prólech, la segona part està

(1) *Ensayo de una bib. española de lib. raros y curiosos.*

(2) Francisco Mendez, *Tipografía española*, p. 134 y 135.

(3) *Ensayo de una bib. española: etc.*

dividida en cinch tractats que s'ocupan de las infantas, donzellas, casadas, viudas y religiosas.

Lo primer tractat se reduex á recomanar lo bon nodriment dels infants, y lo segon l'humilitat y pureza de las fadrinas. En aquest, son curiosos alguns capítols destinats á combatre la mania en que segons N' Eximenes havian caygut las minyones d'aquell temps, de pintar y vanament ornarse.

Lo tractat de les maridades es mes interessant. En primer lloch se diserta ab bon seny, sobre lo matrimoni, y luego se senyalan los bens que causa, que diu l'autor son: *los infants que de qui* (del matrimoni) *ixen*; fidelitat (*faellat*); evitar *fornicacio*; *sagrament*; *pau e concordia*; *solás de la vida humanal*; y *reparació de les cadires angelicals*.

Al parlar de la fidelitat, l'autor dedica un capítol á probar que *los prínceps fan gran pecat donants llicencia als marits de matar llurs mullers per adulteri*, y un altre de *com es bo que les dones sapien legir*; ideas ab las quals N' Eximenes á més d'avansarse algun segles á la societat de son temps, dona mostra de sa cultura é illustració.

Los capítols destinats á probar que l' matrimoni evita *fornicació* son altra prova de la sobreria llibertat que s'permetian los autors al desenrotllar ideas massa delicadas. Calculis lo que será per exemple un capítol que porta la següent rúbrica: *quals tocaments se poden fer sens pecat entre marit y muller*.

Lo tractat acaba ab llarchs consells sobre lo benestar entre marit y muller y llur familia, que no presenta res de particular, com tampoch lo següent destinat á parlar de las viudas.

Lo tractat mes estens es lo de las religiosas; més aquesta extraordinaria extensió lo fa cáurer en un defecte molt criticable, qual es parlar ab prou feynas alguna vegada de donas. Per rahó de las materias que s'esplican, presenta una subdivisió, ocupantse per separat de las virtuts teologals, de las cardinals, dels deu malaments, dels sets pecats mortals, dels cinch senys corporals, y de *que es religio, quin profit sen segueix al hom e consells evangelicals*.

De la fe, esperança y caritat no parla N' Eximenes ab molta originalitat, sens per axó separarse de las doctrinas cristianes. De las *religiosas* se n'ocupan solzament alguns capítols que tractan de *com lo diable proposa á les dones grans temptacions contra la fe*, dels desastres del amor carnal en dona religiosa, y de com se deu entendre lo amor a *altre done, e home, e al prohisma*.

Igual caràcter presenta la materia de virtuts cardinals, en la qual sols un capítol parla directament de religiosas. Res de notable presenta la glosa, diguemho axis, als deu manaments de la ley de Deu, puig no era fácil donar novetat á un assumpto tant manossejat per los aptichs moralistas del l' Iglesia. No dech fer tampoch explicacions sobre la materia dels set pecats mortals y dels cinch senys corporals, puig que s'reduexen á un extracto dels sisé y vuyté tractats respective del llibre tercer de *El Crestiá*.

La última materia que compren aquest últim tractat del *Llibre de les dones* presenta una extensió extraordinaria. Primerament se glosan y esplican los

consells evangelicals, y ab preferencia, la obediencia, pobresa, y castetat, que son los tres vots per la vida religiosa. Se parla apres ab gran confusió de las maneres de satisfer á Deu per nostres pecats tant per medi del dejuni com per la almoyna y oració, de cada un dels quals se tracta per separat y estensament. Es curiosíssim un dels últims capítols en que s' diu que *en paradís ha iocs, cants, balls e rialles*.

El *Llibre de les dones* ha merescut grans elogis. Lo P. Alonso de Salvatierra diu, que trovantse l' papa Adriá VI á Tarragona preparantse per marxar, un secretari seu, anomenat Cisterals, natural de dita ciutat, li presentá aquest llibre, y l' papa, amich de las lletres, després de llegirlo l'alabá molt, dient qu' era de maravellosa doctrina, y necessari que tots los reyalmes lo tinguessin. Lo matex autor diu, «que es «de maravellosa doctrina pera tot fidel cristiá, llibre «excelent y necessari á la doctrina cristiana pera regiment de tot fidel cristiá de qualsevol estat que sia.» També alabaren molt lo *Llibre de les dones* Diego Ramirez, bisbe de Cuenca, y Bernat, bisbe de Orense y president de la Audiencia y Cancilleria de Granada.

He vist una edició de Barcelona, de la que n' hi ha un exemplar en la biblioteca de San Joan de la matexa ciutat. En lo primer full hi ha un curiós grabat que figura una reunió de donas divididas en infantas, donzellas, casadas, viudas y religiosas; dessobre hi ha una cinta en que s' hi llegex: *Llibre de les dones. — mestre francesch eximenis*. A la fi: *Acabat fou lo present libre vulgarment dit de les dones en la noble ciutat de Barcelona per mestre Johan Rosembach Alamany á instancia del discret en Johan Bernat notari e scriva de la cort del oficial del Reverent Senyor Bisbe de Barcelona en l' any de la nativitat de nostre senyor Jesucrist, Mil CCCC.L.XXXV. á vuyt dies del mes de Mayg*. En fóleo.

En Torres Amat dona noticia de dos altres edicions, una de Bolonia de 1485, y un' altre de Tarragona del matex any.

Existex manuscrita en la biblioteca Real de Madrid, en dos deferents exemplars, indicats S. 22. y Cc. 34 (1). Joan de Sant Anton diu que n' vegé un en la biblioteca del Escorial (III. h. 14. et. 20.) y un altre en la del barceloní Ramon Dalmases. La Reyna Maria de Aragó ne tenia també un, segons l'inventari de sos llibres últimament publicat, en el que s' llegex: 29. *Item un altre libre: DE LES DONES, scrit en pergamí ab cuberts de fust e de cuyro vermell ab gafets d'argen sobredaurades e comença en les rubriques: COMENÇEN LES RUBRIQUES, e comença lo tractat: ACI COMENÇA LO LIBRE APPELLAT DE LES DONES, etc., e fencia: DE LA SANTA MARE IGLESIA, etc.* En la biblioteca de Sant Joan de Barcelona existex manuscrita la part d'aquest llibre qu' ensenya la manera de confessarse: se trova en un volum que conté tres altres obres: la primera, *De la providencia del consell*, que dona nom al códice, segons los indices.

Conech una traducció al castellá del *Llibre de les dones*, del P. Fr. Alonso de Salvatierra, mes tan lliu-

(1) *Ensayo de una biblioteca, etc.*

re, y ab tantas correccions, aumentos y esmenas, que 'l desfiguran per complert. Te aquest titol: *Este devoto libro se llama Carro de las donas, trata de la vida y muerte del hombre christiano es intitulado á la christianissima reyna de portugal doña catherina nuestra senyora, tiene cinco libros de grandes y sanctas doctrinas*. Hi ha després un grabat que figura á diferents donas dalt d'una carrossa tirada per dos cavalls, sobre dels quals hi ha la figura de la mort, ensenyant a aquelles lo relotje del temps. Hi ha un prólech ó dedicatória á la reyna qu' indica 'l titol. Acaba: *A la gloria de dios todopoderoso: se acabo el presente libro, llamado carro de las donas; en el qual ay cinco libros... fue ympresso en la muy noble Villa de alladolid por industria del muy honrado varon Juan de Villarquianau. Acabose a veyte y nueve de julio del año de mil y quinientos y quarenta y dos años.—Laus deo.*

En Torres Amat dona noticia d' una altre traducció castellana feta per un religiós observant de Valladolid, familiar del papa Adrià VI, y després predicador del rey Don Joan III de Portugal; traducció feta ab moltes adicions é interpretacions. Aquesta traducció será tal vegada la que segons l' autor de l' ensaig de una biblioteca espanyola de llibres rars y curiosos, se conserva manuscrita y anònima en la biblioteca Real de Madrid, indicada, S. 32: Cc. 34.

VI.

PASTORALIS.

Es un llibre escrit en llatí, y destinat á fer conèixer las obligacions dels bisbes y eclesiàstics inferiors.

Epistola.—Reverendissimo in Christo patri et domino Hugoni digna dei providentia valentino episcopo, frater franciscus eximienis ordinis fratrum minorum eius humilis servus et filius supsum totum cum omni reverentia veri pontificis et summi iesu, ei gloria totius ecclesiastice dignitatis. Reverendissime pater et domine fervor vestre excellentissime caritatis; quo cupitis dignitatem episcopalem ac Christi clerum patefieri toti mundo: ut Christus etiam in co alius honoretur: me sepius impulit ut iuxta mei imperit iam tractatum aliquem condirem: qui per dicta saltem utrumque describeret, et statum episcopalem, ac cleri cunctis fidelibus dignum magna reverentia demonstraret. Vester etiam venerabilis servitor dominus Michael de mi.° rector de penaguila expartivesta me ad hoc opus peragendum tanta importunitate sollicitavit: per ab inceptus non valui resilere licet infirmus et senex. Quod igitur hic magnitudo sapientie a domino vobis date sanum invenerit: spiritui aucto attribuitur a quo omne recte procedit quod autem corrigendum apparuerit: vestre providentie ac sancte romane ecclesie submittatur. Procesus autem huius libro pater reverendissime sequenti serie declaratur. Habebit enim liber iste quator partes. Prima agit in generalis de clero sive statu vel religione clericali quantum sit exaltata. Secunda de dignitate episcopali in se considerata. Tertia de officio pastoralis ad oves applicato. Quarta de eius premio supernali et gloria parata.

Es difícil determinar exactament quin era aquest bisbe Hugonis, puig que en poch temps dos d' aquest

matex nom ocuparen la Seu de Valencia: lo primer, *Hugo de Fenollet*, català, bisbe de Vich, elegit de Valencia per lo capítol l' any 1348 y trasladat allí per butlla de Climent VI de 29 octubre del matex any: l' altre *Hugo de Lupià y Bages*, català, elegit per Benet XIII (Luna) als 28 novembre de 1398, y mort en Valencia l' any 1427.

En la primera part del *Pastoralis*, després d' explicar-se los diferents graus de la gerarquia eclesiàstica, se senyalan las circunstancias que 'ls bisbes deuen exigir dels que pretenen entrar en la carrera sacerdotal.

La segona es la principal y mes estensa del llibre, com encaminada á tractar directament dels bisbes. Comensa l' autor, criticant las ambicions que á vegades se despertan per obtenir dit càrrech y las malas arts dels prínceps qu' hi volen posar personas de llur favoritisme. Després explica una per una todas las virtuts que es necessari adornen als bisbes y 'ls vicis que mes directament deuen aborir, com violencia, inmodestia, etc., vicis que també se presenten entre los sacerdots, axis com entre los seglars.

Las dos últimas parts tenen menos extensió é importancia. La tercera s' ocupa quasi tota de la materia de la correcció dels prelats, als fidels de llurs bisbats, y la quarta de com lo bisbe es *agricola, pastor, fideiusor, medicus, speculator, y dux: quas penas deusparavit in inferno malis prelatibus: de fine huius libri.*

S' estampá á Barcelona en 1495, qual edició he vist. A la fi hi ha la següent nota editorial: *Vivi prestantissimi in sacra pagina magistri francisci eximienis ordinis minorum et catalani presens opus preclarum pastorem vocatum, imper impresum Barcinone per Petrum posa presbiterum et catalanum, finit quinta Decembris, anni salutis M.CCCC.L.XXX.V. ferdinando secundo feliciter regnante.—Deo gracias.* En fòleo.

Joan de Sant Anton diu que s' estampá ademés, en Tarragona en 1586, y en Bolonia en 1485, qual noticia dupto.

Segons Nicolau Antonio se conservava manuscrit en la biblioteca *Ambrosiana Mediolanensis*, y en la Real de Paris (T. III. p. 384. cad. 3. 188.), y segons l' autor de l' ensaig d' una biblioteca espanyola de llibres rars y curiosos, se conserva en la Real de Madrid (B. 96).

EMILI GRAHIT.

(S' acabarà).

DOL.

Quan la desfeta ventada
Arranca 'ls arbres de rel
Y cau l' aygua á torrentades
Y 'ls llamps esquinçan lo cel,
Llavors pe 'ls camps y garrigues
No hi senten cantar aucells;
Que tots, esparverats, cercan
Un redós dins son niuet:
Com si planyessin la terra,
Que 'ls dona manteniment,
Quan la veuen combatuda
Per l' assot dels elements.

Fins que 'l mal temps s' aclaresca
Y surti 'l sol resplendent,
No tornaràn piulà alegres
Per los boschs y sementers.

En dia que la Patria gemega adolorida,
Los trobadors no cantan. Com los aucells del camp,
Llamentan la desdita de l' afligida mare
Y ploran ab son plant.

Quan el bon temps retorni, y per la Patria hi haja
Diades d' alegria, de pau y germandat,
Llavors la Poesia los cors farà reviure
Y tornarem cantar.

M. OBRADOR BENNASSAR.

SI 'M DONESSIN LA VARA!

Com que tinch poch anys y no son vells los vehins que m' han vist neixer, tothom recorda los meus fets de noy; jo sò l' autor dels fils que de part á part del carrer fan caurer als distrets que passen; meva es la ideya de posar ollas en forma de cap de mort que en las escaletas espantan á la quitxalla; ni lletrero d' adroguer, ni mostra de barberia han sigut per mi respectats, y si un vell caygué en la escala jo n' havia tret la llántia; més si tot ho pagaren mas orelles, lo vehinat me deu ja cent sortijas y pot alabarse de la bomba qu' s' aixecá 'l dia de sant Roch; y fins lo carrer de casa si ja 'l coneix tothom, mercès poden ben darse á las sombras qu' hi vas obrir, resultat de mos tres anys de Llotja. De petit, donchs, he treballat per dar nom al barri en tots conceptes, y si 'ls vehins de mi s' oblidan no serán pas agrahts.

L' Ajuntament nou ja 's prepara y 's diu si farà melloras comensant per treurer arcaldes.

Los vehins tenen moltes juntas y las vehinas més: lo cas es de transcendencia, y 'l fer un arcalde de barries, com qui diu, un casament.

Jo he vist al Senyor Cinto que tot fent la manilla ab lo cadirayre parava 'l joch si jo passava y feya adonar al company que, si no l' entenia, lo fideuer li parlava de baix en baix.

No sè perque l' amo de la casa fa dias que 'm parla de lo descuydat que 's trova lo empedrat del carrer, ni comprench á que vè qu' una familia del quint pis me parli de la miseria, ni m' esplico 'l perque 'l llauener, á qui may saludo, m' ha emprés est dematí y m' ha parlat del pensament que hi ha pera que passin pel carrer las professons.

¡No sè per quina rahó tothom fa tant cas de mí!... Tot lligant caps... ¿Perqué l' altre dia ma muller me digué: Si 't fessin arcalde? ¡Arcalde! ¡Oh si jo 'n fos!

Per un motiu ben petit he convidat á un regidor: lo quint aniversari d' un barret que 'm vas comprar; si 'l motiu no val la pena, lo dinar es d' àngel. Jo tot dinant bè li he parlat del cuydado ab que deu anar lo Ajuntament en las eleccions d' arcaldes, de las condicions que deuen reunir los elegits, y per més qu' ell sempre que vey a un plat nou me deya: *pera axó no hi ha com tú*, y jo li responia: *Deu m' en guart, no vuy compromisos*; prou deu haver conegut que no desitjo altre cosa.

¡Si fos arcalde! Jo menysprearia los elegants tra-

jos que tinch y de llavors endevant fora mon sastre un del carrer de Baix. Sols ell sabia donar un tirat de faldillas á ma levita y podria ensenyar de ballar á mos pantalons quan jo caminés. Ni mas corbatas foran de llas, ni ma camisa veuria lo midò may més: lo mocador negre y la camisa ab betas, ¡escauhen tan bè essent arcalde! Lo cop que mas botas coronadas ab lo rivet vermell no m' arrivessin als genolls lo calsador m' ajudaria per las sabatas ab lligams.

No dinaria més tart de las dotze ni avans de las set soparia, y 'l forner que sempre 'm tria 'l llonguet cuyt perdria un parroquiá: jo ab lo nou cárrech no 'm podria separar de la mitja-cuerna pe 'l xocolate.

May caminaria mirant al ayre; ab lo cap baix y las mans á la esquena, aguantant la vara, m' hi veurian sempre 'ls vehins, y si algun cop per falta de temps ne perdo encare més llegint pe 'l carrer 'l diari, la vara sota l' aixella ensenyaria unas borlas qu' á ningú ferian duptar de qui so jo.

Un municipal constantment en ma porta fora una senyal com qualsevol altre de que allí hi hauria autoritat, y per mes que sabia com ell lo que passa sempre li preguntaria en mal castellá, qu' aixis fa mes per aytal cárrech: *¿Que hay de nou?*

Per la necessitat més petita, per la cosa més particular sempre contaria ab lo sereno, y vestintlo sovint ab son jech *enllautonat* l' enviaria á dar los bons dias al meu oncle.

Metodista en totas las meas cosas, tindria una hora donada pera rebre las citacions, empero inconsecuent desseguida ab mon sistema, sempre qu' s tractés del bè del barri, tothom me trobaria disposat y á qualsevol hora á fer justicia.

Quan una comissió del barri me parlés d' un cas qual resolució dependís del Gobernador, ó del primer arcalde, may citaria á cap d' estos per sos títols, sino qu' ab ayre d' importancia y demostrant una coneixensa de molt antich, los diria: ja veuré á n' en *axó* ó ja parlaré á n' *aquell*.

Com sò casat los vehins no tindrian por d' esplicarme certas cosas, y si un matrimoni 'm parlés d' unas rahons tingudas en havent dinat, li diria que tornés á l' endemà, y si algú 's creu qu' aixó no es atministrar justicia li faré veurer com l' endemà no tornan, que si un llevant de taula es lo més á propòsit per las disputas una nit passada ab bona son torna la pau.

L' importancia d' un arcalde no vulgar com jo seria, està en fer tornar la gent; qualsevulga consulta, la necessitat d' un paper ó una queixa d' un vehí deu donar lloch á un altre viatge, y quan de nou vinguin, un moviment de cap deu esser la resposta ó senyalar á un lloch de la taula ahont lo escrit se trovi.

Lo menjador es lo lloch més adequat pera fer justicia de vehinat. Quan hi hagués citació faria tapar la taula, y 'm posaria casquet y bata, que si 'l primer me tapés los ulls, lo coll d' aquesta 'm faria de barba, y unas ulleras posadas á ran de nas que 'm permetessin mirar als altres sens ferne us, may hi serian de més.

Mos passeigs acostumats serian pel barri y si algun vehí no s' adonés de ma vigilancia, tot passant jo tussiria.

Totas mas conversas de veynat deurian tenir ben poca importancia y molt misteri.

Passant per devant del mitjer, home donat boja-ment á la política y qu' está sempre al corrent de lo que passa, ell me cridaria, y jo tot mirant de regull si algú 'm vegés, entraria depressa en sa botiga.

—¿Què hi ha de nou?

—¡Xit!...

—Vol dir...

—¡Xit!...

—Es...

—¡Xit! ¡Aixó s' en vá!

Tot aixó dit ab molt misteri y com si tal cosa, sortiria rient de la botiga pera dissimular y dient ab veu alta:

—Vaja, m' alegre de veurel tant bó.

Y 'l mitjer restaria tot pensatiu, y, donant més extensió á mas noves, diria á tothom que passés qu' aixó s' en va, que no n' hi ha per quatre dias, qu' avans de poch veurém cosas grans, y que tot ho sap ell de bona tinta.

Moltas anadas y vingudas á casa de la Ciutat farien que tot los municipals me coneguessin, y si algun de nou no 'm saludés me pararia devant d' ell y mentres li preguntés per l' arcalde li faria notar las borlas de la vara.

En tots los escándols de vehinat que no 'm creguessin diria molt sovint: *Vostés no saben qui só; jo puch fer pèrdrels*, y si aixis no 'm valgués, com certas cosas no valen la pena que un s' hi enfadi, esperaria á que tothom se sossegués...

¡Oh, si jo fos arcalde! Lo capser de baix que, sempre m' ha tingut per un cap vert ¡y com rabiaria! Empero sa muller, que sempre li ha agradat fèrse ab gent de tó, quan me vegés ab la vara formaria mellor concepte de mí y fins me convidaria á passar 'ls vespres en la botiga.

L' ávia, sobre tot, l' ávia que de tant que m' estima sempre 'm diu que may seré res de bó pera no enorgullirme, en tant que fa la mitja rialla á n' els de casa; ella que m' ha vist néixer, qu' ha plorat ab mas llàgrimas y ha rigut ab mas pessigollas; ¡l' ávia! ¿Cóm s' ho podria acabar aixó de que 'l noy gran fos arcalde? ¡Jesús! Lo noy arcalde, diria dirigintse als demés! ¡Lo noy arcalde! Y quan parlaria ab la carnícera, quin tip se farien de criticar á n' el pobre *sortint* pera fer ressaltar més ma capacitat en aquest càrrech! ¡De quin modo 'l posarian! ¡Com sortiria alló d' aquella capta y 'l misteri aquell de certas vehinas! Qué si no creu en rès y mentres tenia la vara sempre anava á missa, que si tot fent veurer qu' era molt caritatiu va arreplegar la deixa d' una senyora pe 'ls pobres. En fi, ma pujada al poder faria la cayguda més ignominiosa pel pobre manyá de la plassa.

La minyona, fins la minyona participaria d' aquesta joia, y ja fos portantme las botas á llimpiar, ja rentant los mitjons, ó bè diria: fassímelas lluentes que son per l' arcalde, ó bè faria saber al safreig que no eusavona per un *qualsevol*.

Á fi de donar exemple sempre sortiria ab tota la familia, y si 'ls diumenjes dejorn ja foram á casa tin-

dria molt cuydado 'ls dias feyners de que 's tanqués tot tocant las deu nostra escaleta.

Quan per manat de l' ajuntament tingués d' anar en comissió pel barri, faria mudar al sereno y no sortiria may sens que fossin mos companys lo mestre d' estudi que de gras trasparenteja, y l' apotecari que secantse més cada dia apar qu' ha d' acabar de fondres, y aixís, al veurer lo veynat uns senyors tant de pes faria mes cas de nosaltres.

¡Si jo tingués la vara! Jo no viuria pel barri: lo primer carrer que s' empedres fóra 'l meu, com fora 'l primer què 's guarnís per las firas, y animant ab totas mas forças á la quitxalla, que es sens dupte lo medi de ferme més popular, fomentaria las sortijas y avuy aquest carrer, demá aquell altre lo vehinat viuria en una festa continua.

Pero jo que hõ faria tot com he dit, jo que no vuy veurer feta malbè, si aixis se pot dir, la popularitat d' aytal autoritat, tinch los meus punts d' orgull, y com crech qu' es lo càrrech més honorífich, perque es lo més esposat á fèrse mal veurer de tothom y 'l més difícil á veurersen una malla de profit, jo, qu' estich convensut de que un arcalde, per sos coneixements de las necessitats del barri, per lo corrent que deu estar de la gent que 'l pobla y per lo disposat que sempre 's trova lo mateix á posar la pau entre uns baylets qu' es barallan, qu' entre un matrimoni que 's pèga, que porta la responsabilitat de la salut dels vehins, que es loguardador de las propietats, en una paraula, 'l tot de sa demarcació, si jo fos arcalde no voldria que jamay per mon caràcter popular m' obliguessin á acompanyar los *gegants* com m' han dit qu' es costum; si aixis ho fessin no 'm sabria greu lo dinar al rejidor, no faria cas de lo que 'm diguessin ma muller, lo fuster y l' ávia; si aixis ho fessen, jo tornaria la vara.

FRANCISCO MANEL PAU.

IDILI.

A ..

¡Quina tarde fou,—nina, quina tarde
Tan hermosa y suau,—dolça y benhaurada,
La que, ab altres nins,—á l' *acuyt* jugavam
Entorn dels pallers—de l' era de casa!...
Ab son mant daurat—lo sol d' hora-baxa
Cobria, amorós,—montanyes y planes;
Y, á son tèbi escalf,—les ronques cigales.
Axordant l' espay,—joyoses cantavan
Enfilades sus—les branques dels arbres.
Drinchs d' esquelles, bels—d' ovels y cabres,
Espichs de fluviols,—alegres tonades
Ressonavan dalt—de l' aprop montanya.
Esbarts d' aucellets—los ayres solcavan,
Piulant, alegróys,—bategant les ales,
Cobejant picar—la llevor granada
Del cànem, sembrat—ran l' era; mes naltres
Los hi feyam por—ab crits y rialles.
Y sens podè omplir—los llurs paps restavan.
Lo frescosench buf—de la llevetjada.
Bó y d' entant entant,—lo cànem brincava,
Y, dantnos alent,—lo front refrescava 'ns,
Que de tant jugar—la suó 'n brollava...
Nina, ¿del que 't dich—no 'n tens recordança?

¡No! traydora, 'm dius?... ¡Ay! jo prou encara
Me record' ben bé - que un cop que amagavas,
M' havia arraulit - entre mitx del canem,
Y, buscant búscant, - al fi vas trovarme...
Mes, ¿car se t' encent, - nineta, la cara?...
Mòlts jorns ja han passat - desde aquella tarde:
Y ¿t' ereyas, potser, - que l' era olvidada?
¡Axó plá! Jamay - del cor esborrarsem';
Nineta, pobrá - la tarde apreciada,
Que ab petons d' amor - pur com lo dels àngels,
Fere's ¡ay! tornar - ab doses mes galtes
Còlrades pel sol, - al color de grana,
Jogant a l' entorn - de l' era de casa.

PAU BERTRAN Y BROS.

L' INVENZIÓ DE LA BRÚJULA.

L' honor d' haver inventat la brújula lo reclama la ciutat de Amalfi (regne de Nápoli) á pesar de ser una tradició tan sols lo únich fonament de sa pretensió. La data senyalada á aquest invent es l' any 1302 en lo reynat de Carlos II d' Anjou, en honor del qui, se diu, siguié l' ornament de la flor de lis que encare conserva l' instrument en molts paissos. Tan poch se sap del inventor, que alguns li donan lo nom cristiá de Joan y altres lo de Flavio, mentres que son apellido varia entre 'ls de Gioia, Gira, Giri y Gisa. No eczisteix rastre de fet algun que dongui llum sobre sa vida, ni tan sols una tradició del lloch ahont fou soterrat. La única prova aduïda de que 'l nom Gioia sempre ha eczistit en Amalfi es un fet monástich de 1630, en qué se fa menció de Angiola Gioia com á monja. La brújula en l' escut d' armas de la ciutat y en las de la provincia del principat Citra, no prova la invenzió, perque no sabem quan foren concedidas estas armas; y si ellas no han sigut alteradas en forma cuadrangular, com diu la tradició popular, poch se pot provar per un argument *ex-post-facto*. Altres han olvidat la pretinguda fetxa del descubrimient de Gioia, y han volgut que la creu de la brújula anés com á blasó en l' estandart dels amalfitas en temps de las Creuadas, y fou per tal adoptat com á estandart dels caballers hospitalaris. Lo cert es que no hi ha noticia contemporánea de Gioia ni de sa invenzió. L' escriptor mes antich que dona la gloria á Amalfi es Beccadelli de Palermo, conegut com á Panormita, que visqué en lo segle XV y que diu:

Prima dedit nautis usum magnetis Amalphis,
Vexillum Solymis, militiæque typum.

Pontanus perpetuá la tradició donant á Amalfi lo nom de *magnética*; y 'l poeta Lauro mes ensá afirma sa autenticitat describint la ciutat com

Inventrix præclara fuit magnetis Amalphis.

Ab la llum que feu Klaproth sobre l' origen de la brújula y son us per los xinos atravesant sos deserts, avans de nostra era cristiana, en sa carta al baró de Humboldt, seria per demés demostrar la poca importancia que dona á tals testimonis. Apareix d' un manuscrit árabe, en la biblioteca imperial de París, que encare 'ls árabes usaren la brújula en 1242. Respecte á sa introducció en Europa, passant per alt

los poemas manuscrits de Guyot de Provins, de 1190, en la biblioteca de París, dels quals molts escriptors en la historia del magnetisme han citat la alusió á la *manière ó la manette*, podem dir que Riccioli afirma que 'ls navegants francesos en lo reynat de san Lluís, usaren la brújula d' aygua, que consistia en una agulla imantada y sostinguda per canonets dintre un vas y á flor. Lo cardenal de Vitri, que fou bisbe de Jerusalem mentres la quarta creuada l' any 1203, un segle avans que no la fetxa Gioia, diu clarament en sa *Historia Orientalis*, que en sos temps la brújula siguié usada per les sarrahins, y la descriu com una novetat. *Le manuscrit de Leyden de Adiger*, descriu la variació de la agulla y l' us de la brújula en Europa l' any 1269, en los viatjes per terra. Per fi, Brunetto Lasini, que morí en 1294, vuyt anys avans de la fetxa senyalada á la invenzió per Gioia en son *Tresor* descriu l' us de l' agulla magnética per los navegants de Europa. Per mes que aquestes descripcions establescan l' us de la brújula en Europa avans de mitjant segle XIII es mes probable que estigués en us molt temps enrera. Al fer tals observacions á Amalfi, pensem nosaltres que axis com los árabes conegueren l' instrument náutich dels xinos, axis també 'ls sarrahins, poden creure, que mentres las creuadas las ensenyaren als europeos y com Amalfi en aquell temps tenia una comunicació mes extensa ab la Terra Santa que tot altre poder naval d' Europa, podem ab bon peu creure també que sos navegants s' aprofitaren del conexement que aquells adquirint havian, y per mes que no hi haje probas de la gloria que 'ls vol fer seva Flavio Gioia en la invenzió de la brújula, es ab tot probable que 'ls amalfitas perfeccionessen aquell instrument y promoguessen son us general en lo Sud de Europa.

A. V.

À LA MEMORIA DE D. C.

¡Deu meu! ¿per qué al pulsar avuy ma lira
no sent mon pobre cort la flama hermosa
de ardenta inspiració? Sols llastimosa
llansa trist ay... ¡Mes be al cantar sospira!
¿Per qué tendre cançó ja no m' inspira
ma musa avans alegre y candorosa?
¡Gélala 'l buf del mon, y are plorosa
sens rebrer dols escalf, trista delira!...
¡Ay de mi! ¡restant morta ma esperansa!
¡han mort també ma fe y mon dols amor!
per ço mon cor que tristos sospirs llansa
no vejent en la terra son conhort,
ni un astre que 'l lumini en llontanansa,
anyora las dolsuras de la mort.

JOAN RIERA.

Sant Celoni 6 Novembre 1872.

NOVAS.

Lo dijous, dia 7 de octubre, lo Sr. Ignasi Farré y Carrió comensa á donar explicacions sobre *Gramática catalana* que continuarán los dimars, dijous y di-

saptes de cada semana de sis á set de la tarde en lo Institut.

Creyém que hi haurá molta concurrència tota vegada que sent una novetat á Barcelona, es també un principi de molta utilitat pera nostra llenga.

Lo dissapte en lo teatre de Novetats s'estrená la comedia de mágica *Los set pecats capitals*, escrita per dos autors dramátichs de esta ciutat. En las decoracions s'hi veyá prou be la ma del distingit pintor Sr. Planella. Com res important hem vist en la comedia nos dispensarem de ferne la crítica.

Tal volta lo próxim dijous se podrà ja estrenar en lo Romea la comedia en tres actes del Sr. Baró, *Lo secret del nunci*.

Hem llegit en los periódichs francesos, que 'l tan justament alabat cuadro d' En Joaquim Vayreda *Las primeras calzas*, ha sigut premiat per la Societat Económica de París. Felicitem de cor al jove pintor per distinció tan merescuda.

En lo teatre de San Gervasi se repartiren los premis del certámen poétich anunciat. Á imitació dels Jochs Florals de Barcelona, després d' un bon discurs del president Sr. Danés, fou nomenada reyna de la festa la distingida senyoreta D.ª Julia Font per lo jove don Joan Bautista Sales, que ab sa poesia *Lo Picaportas* guanyá la flor natural. Seguidament foren oberts los plechs de las altres poesías premiadas y resultaren ser: *La mala sombra*, de D. Carlos Pirozzini; *Lo setge de Barcelona en 1714*, de D. Francisco Comerma; *Lo siti de Barcelona en 1714* de D. Francisco Urgell; *La falta major*, de D. Carlos Pirozzini; *Carnestoltes del meu poble*, de D. Francisco Comerma; *Un recort y una llágrima*, de D. Francisco Urgell y *Ma pipa y los Jochs Florals* que era anónim. Lo Sr. Mestres ab un discurs de gracias finí la festa.

Lo Sr. Prats y Sala ha tingut á be enviarnos un exemplar de son drama de costums catalanas titolat: *Amor del Cel*. Si molt nos ha complagut sa lectura, per mes que hi hajam trobat no pochs defectes en son argument y versificació, es perque en lo drama del Sr. Prats hi havem descubert moltes bellessas que ab lo temps nos presentarà aquest escritor en sas noves produccions ab tots los atractius que dona l'estudi y la esperiencia.

S'ha donat ja á la venda 'l primer quadern d' una col·lecció d' obras en vers divulgadas durant los setgles quinze y setze, que ab un magnífich paper, ab tipos gótics á duas tintas, y ab las corresponents vinyetas trasladadas eczactament del original, iguals en tot als *romances* d' hont s' han pres, ha estampat novament en esta ciutat l'erudit Mestre en Gay Saber En Marian Aguiló.

La curiositat de las vinyetas hont se pot perfectament estudiar los trajos y costums de l' época á que corresponen, la bellesa de las obras que 's darán á conixer, y las condicions ab que han sigut impren-tadas fan aquexa publicació tan recomenable, que de tot cor sentim se n' haja fet (segons tenim entés) tant curta tirada, puig temem que no n' hi haja pera tot-hom qui 'n vulla.

Fa pochs dias tinguerem la satisfacció de veurer altre de las joyas destinadas á lo certámen qu'enguany, com tots los transcorreguts desde 1863, ve donant l' Academia Bibliogràfica-Mariana de Lleyda, y consisteix en un llaut d' argent sens bruniir, ab las cordas, claus y altres petits adornos d' or, perfecta imitació dels pertanyents als primitius trobadors dels segles mitjans, y que denota molt bon gust del artista en mitx de la severitat de sa senzillesa. Esta obra ha exit del obrador de la acreditada casa d' Onós, en esta Capital, que sabem ho ha confiat á un de sos millors oficials, essent dibuxat lo modelo per lo renomnat arqueólech-indumentari En Joseph Puiggari y Llobet. Rebian tots ab grat, nostra ben-volguda felicitació, ja que tant bé cultivan l' art en profit de son avansament dintre de nostra mare patria.

Prop d' una alegría un condol. Nostre segle utilitari y materialista, que res conserva com no sia lo malestruch or pel que assedegat delira, está vehent impassible lo derrocament del claustre del monastir de Sant Pere de las *puellas* (donzellas), obra del segle X que posseheix esta comtal ciutat. Més direm (encara que las galtas se 'ns tornin rojas de vergonya), la ilustrada Comissió de Monuments artístichs é històrichs de la provincia, si ha volgut, condolguda de tanta devastació, conservar algun fragment d' aytal joya d' art, ha tingut de pagarlo ab los escassissims fondos provincials de que disposa, á fi de que nostres nets pugan algun dia possehir un recort de lo que fou y ja no es, lo gótic perxo de Sant Pere, y fins tal volta malehir la memoria de sos avis per la cega dilapidació de tants tresors artístichs y arqueològichs de la terra com anem á dojo malversant. No es aixís com se posan las nacions al nivell de las mes civilisadas.

Un jove catalanista d' aquesta capital está acabant pera presentar á la empresa del teatre Romea, una comedia en vers catalá, titulada *Blat segat*.

S'ha publicat á Vilanova, traduhida del italiá, la comedia en tres actes *Lo ferós benefactor*. Lo Sr. Cabanyes, qui sembla voler donarnos á conixer lo teatre extranger y á qui en esta empresa no hem de desanimar nosaltres, en est primer ensaig ha caygut en alguns defectes queensem corretxirá en las obras sucesivas: tales, per exemple, 'l en que, en son afany de escriurerla en catalá d' *avuy*, posa en boca dels personatjes certas locucions impropies de son caràcter. Aquesta confusió que fa 'l traductor entre 'l catalá d' are y 'l catalá vulgar perjudica notablement l' obra. Molt difícil reconexem ser la tasca que s' ha imposat lo Sr. Cabanyes, mes no duptem que sabrá vencer las inmensas dificultats que sempre se presentan al trasladar á un idioma y sens que perdin en res las millors produccions dels genis extrangers.

RECLAM.

Invenio del cors de Sent Antoni Abat, y Istoria de la fiyla del Rey d' Ungria, lligendas en prosa catalana-provençal, codice del segle XIV, publicat ab noticias preliminars y un glosari per En Bartomeu Muntaner, Bibliotecari de Palma de Mallorca. 1 vol. de 108 planas. Preu: 1 pesseta.—Llibreria d' Alvar Verdaguer, Rambla, 5, enfront del Liceu.

Lo secretari de la Redacció, ÀNGEL GUIMERÀ.

BARCELONA: Estampa del Hereu de 'n Pau Riera, Robador, 26 y 26.—1873.